

Viu la transhumància: del delta de l'Ebre, pel Maestrat, fins a la serra de Gúdar (maig de 1997)

Àlex Farnós Bel
Director del Museu del Montsià

La transhumància és el resultat d'una adaptació al medi que, després d'un llarg procés històric, constitueix encara una forma de vida i perpetua en l'actualitat un dens entramat cultural i ecològic.

En el centre de l'antiga Corona d'Aragó, a les comarques de l'Ebre, de Castelló, i de València, les planes del litoral mediterrani acullen a l'hivern una cabana transhumant que a l'estiu es trasllada a les serralades de Gúdar-Maestrat, als contraforts del sistema Ibèric.

Si bé el trànsit transhumant és anterior a l'època medieval, és llavors quan l'activitat ramadera es consolida com una de les bases del poblament, fins al punt de quedar fixada la reciprocitat entre les àrees d'estiu i d'hivernada en el mateix establiment dels dominis dels ordes militars (en l'orde de l'Hospital, per exemple, aquesta complementarietat transhumant es dona entre la comanda d'Aliaga a l'Aragó i les comandes d'Ulldecona i Amposta a Catalunya). En els segles XVI-XVII, coincidint amb l'expansió agrícola i la caiguda del comerç de la llana, s'inicia una decadència en la ramaderia que s'allarga fins a la crisi contemporània.

Tot i així, en el present els transhumants procedents de les muntanyes de Terol es traslladen durant l'hivern als municipis d'Amposta, Santa Bàrbara, la Galera i Ulldecona (Montsià) i l'Ametlla de Mar (Baix Ebre). Aquesta transhumància, descendent de la muntanya cap al litoral, ha contribuït al llarg dels segles a assentar la residència de famílies de ramaders serrans en les nostres comarques (ho prova la presència de cognoms com Villarroya, Allepuz, Izquierdo, Tena, Campos, Martín, Monforte, Dauden, Bayo, Gargallo, Fandos, Moya, Gil, Serrano, Buj, etc.).

Viu la transhumància: del delta de l'Ebre, pel Maestrat, fins a la serra de Gúdar ha estat organitzada pel Lligalló General de Pastors, la Fundació Mediambiental, el Centre para el Desarrollo del Maestrazgo i el Museu del Montsià. El programa ha reunit un cicle d'activitats de divulgació de la transhumància i el patrimoni cultural i natural d'aquestes comarques, coincidint amb l'ascens de les raberes transhumants a les pastures estivals.

El 9 de maig de 1997, al Museu del Montsià es va presentar el programa i la publicació *Cuaderno de la*

Transhumancia, núm. 19: *Mediterráneo* (en la preparació del qual ha intervingut el Museu del Montsià), amb l'assistència entre el nombre públic de pastors transhumants i els seus familiars. L'endemà, a les 8 del matí, al voltant de 50 participants es van reunir al mas del Molinàs (Amposta) per acompanyar la sortida d'una rabera fins a la Foia (Masdenverge). Des d'allí el pastor, Lionel Martorell, ja sol, es va dirigir al mas de Cervera (Ulldecona), on va reunir totes les ovelles de la seva explotació i va restar dos dies, abans de sortir definitivament el dia 13 camí de les pastures muntanyenques. En el recorregut es van juntar 1.200 ovelles procedents d'Amposta i Ulldecona (Montsià) i Càlig (Baix Maestrat), seguint el camí fins a Sant Joan del Pas, per creuar el riu de la Sénia i entrar en terres de Castelló, dirigint-se després per Traiguera i la Jana fins a Anroig (Xert). El tercer dia van arribar, pel barranc de Salvassories, al despoblat de la Ulàcua (Morella), i la quarta jornada acabava a Vilafranca. Aquí va tenir lloc la segona part dels actes públics: vam rebre a l'ermita del Llosar, per a després dirigir-nos a la presentació del "Projecte d'Ecomuseu als Ports i el Maestrat", que ha de tenir precisament aquí una secció dedicada a la ramaderia. L'endemà, el programa permetia seguir la cabana transhumant des del Llosar de Vilafranca (Castelló) fins a Fortanete (Terol), entrant a Aragó per la Pobla del Bellstar.

Al final, ja al juny, es va recuperar a Fortanete la celebració de Sant Pere, que tradicionalment constituïa la primera ocasió de trobada dels pastors en arribar a la Serra. A més de conferències i una petita fira, hi va tenir lloc una exhibició de gossos de pastor; i la festa va acabar amb un dinar de germanor, que va aplegar prop de 400 persones.

Viu la transhumància ha permès unir una pràctica tradicional i un programa de difusió cultural, i va possibilitar el contacte directe de la gent amb els protagonistes d'un treball feixuc, apropiant-se a una activitat econòmica, no mitjançant la recreació, sinó en viu i en el moment central del seu cicle anual.

Avui, quan semblava que la pujança dels models socials urbans i industrials acabaria extingint la transhumància definitivament, contemplem a Catalunya com és ben viva a les contrades de l'Ebre, de Ponent i al Pirineu, i com la revisió dels plantejaments socioeconòmics i la valoració del desenvolupament local i l'arrelament de la població, l'ordenació i gestió del medi rural i natural, o la producció d'aliments de qualitat, fan que hi hagi algunes esperances per al futur d'aquesta pràctica ancestral pels valors que representa. I és que la transhumància constitueix, en definitiva, un sistema que sosté unes relacions equilibrades entre l'home i la natura, i satisfà, amb el mínim cost econòmic, necessitats medioambientals, socials, culturals, estètiques, etc.

Fotografies: Àlex Farnós